

BEHÇET AYSAN ŞİİRİNDE TOPLUMCU GERÇEKÇİ ÖGELER

Social Realistic Elements in Behçet Aysan's Poetry

Adem GÜRBÜZ*

ÖZ

Marksizm'in devamı olarak kabul edilen toplumcu gerçekçilik, ilkeleri 1934 yılında belirlenen bir akımdır ve sosyalizm düşüncesinin edebiyattaki yansıması olarak değerlendirilir. Kuram, Rusya'da doğmuş ve dünyanın hemen hemen her tarafına yayılmıştır. Toplumcu gerçekçilik, edebiyata ve sanata ideolojik bir çerçeveden bakar, sanat eserini sosyalist ideolojiyi yayma yolunda bir tür araç olarak değerlendirir. Sanat yapıtının üreticisi konumundaki sanatçıya da bu bakış açısıyla yaklaşır; sanatçıyı sosyalizm düşüncesini yayma, işçi sınıfının problemlerine odaklanma, halkın sorunlarına eğilme, insan sevgisine odaklanma, alt yapı ile üst yapı arasındaki farkın ortadan kalktığı idealize edilmiş dünyalar kurma vb. noktalarda sorumlu olarak görür. Bu bağlamda toplumcu gerçekçilik, temelde ideolojik bir kuramdır, biçim-içerik ikileminde içeriği önceler ve okura kendi perspektifine göre faydalı olmayı amaçlar. Türk edebiyatında toplumcu gerçekçilik, 1930'lu yıllarda ortaya çıkmış ve özellikle 1940-1960'lı yıllarda yaygınlık kazanmış bir kuramdır. Bu çalışma 1940-1960 kuşağının toplumcu şiiirleriyle beslenen ve 1980 kuşağı toplumcu gerçekçi şairlerinden olan Behçet Aysan'ın şiiirlerindeki toplumcu gerçekçi öğeleri irdelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma sonucunda şairin şiiirlerindeki toplumcu gerçekçi unsurlar şu şekilde tespit edilmiştir: Gelecekte ümitvar olma, alt yapının problemlerine odaklanma, savaş karşıtlığı, hapisane, başkaldırı ve isyan. Elde edilen bu tespitler, çalışmada şairin şiiirlerinden somut örneklerle tek tek açıklanmış ve Aysan'ın şiiiri, toplumcu gerçekçi bir bakış açısıyla çözümlenmeye çalışılmıştır. Netice itibarıyla şairin biçimden taviz vermeden ideolojik şiiirler yazdığı, toplum içindeki karşıtlıkları belirginleştirerek sosyalist ideolojiye hizmet ettiği, bireysel olgular üzerinden evrensel mesajlar türetmeye çalıştığı vb. değerlendirmelere ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Behçet Aysan, toplumcu gerçekçilik, Marksist estetik, şiiir, ideoloji.

ABSTRACT

Socialist realism, which is accepted as the continuation of Marxism, is a movement whose principals were determined in 1934 and is considered as the reflection of

* Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bingöl/Türkiye. E-posta: ademgurbuz@bingol.edu.tr. ORCID: 0000-0001-6212-1500.

socialism thought in literature. The theory was born in Russia and has spread almost all over the world. Social realism looks at literature and art from an ideological perspective, and considers the work of art as a kind of tool to spread socialist ideology. It approaches the artist, who is the producer of the artwork, from this point of view; spreading the idea of socialism, focusing on the problems of the working class, focusing on the problems of the people, focusing on human love, establishing idealized worlds where the difference between infrastructure and superstructure disappears, etc. on matters regards it as responsible. In this context, socialist realism is basically an ideological theory, prioritizes content in the form-content dilemma and aims to be beneficial to the reader according to his own perspective. Socialist realism in Turkish literature is a theory that emerged in the 1930s and became widespread especially in the 1940s-1960s. This study aims to examine the socialist realist elements in the poems of Behçet Aysan, who was fed with the socialist poems of the 1940-1960 generation and who is one of the socialist realist poets of the 1980s generation. As a result of the study, the socialist realist elements in the poet's poems were determined as follows: Being hopeful for the future, focusing on the problems of the infrastructure, anti-war, prison, rebellion. These findings were explained one by one with concrete examples from the poet's poems in the study, and Aysan's poetry was tried to be analyzed from a socialist realistic perspective. As a result, it is seen that the poet wrote ideological poems without compromising the form, served the socialist ideology by clarifying the contradictions in the society, tried to derive universal messages from individual facts, etc. assessments have been reached.

Keywords: Behçet Aysan, socialist realism, Marxist aesthetics, poetry, ideology.

Giriş

Toplumcu gerçekçilik, Marksist estetiğin ikinci devresi ve devamı olarak kabul edilir. Marx ve Engels öncülüğünde gelişen akım; sanat eserini ekonomi, devrim, tarih, alt yapı, üst yapı, sınıf mücadelesi vb. kavramlar etrafında alımlar ve biçimden çok içeriği önceler. Kuram, 1934 yılında toplanan Birinci Sovyet Yazarlar Birliği Kongresi'yle birlikte "toplumcu gerçekçi" olarak niteleyebileceğimiz bir devreye girer. Toplumcu gerçekçilik, Sovyet Rusya'da doğar ve zamanla 20. yüzyılın temel kuramlarından biri hâline gelerek tüm dünyaya yayılır. Kuramın başlangıç noktası olarak kabul edilen 1934 yılındaki kongrede toplumcu gerçekçiliğin ölçütleri tartışılır ve çeşitli kararlar alınır. Alınan kararlara göre toplumcu gerçekçi edebiyat, şu şekilde kategorize edilebilir:

- a) Toplumcu gerçekçilik daha önceki eleştirel gerçeklikten farklı olarak pragmatik bir edebiyattır ve bir tezi vardır. b) Bu edebiyatta insanı belirleyen en temel öge kolektivizmdir: "Sosyalist bireysellik

ancak kolektif emek içinde gelişebilir.” c) Toplumcu gerçekçi edebiyatta iyimser bir bakış açısı egemendir: “Yaşam eylemdir ve yaratmaktır. Yeryüzünde yaşayan insanın ulaşmak isteyeceği en son erek yeryüzünde yaşamak mutluluğudur.” d) Bu edebiyat eğitsel bir işlevle yüklüdür: “Sosyalist bireyselliğin geliştirilmesi bu edebiyatın ana amacıdır.” (Kahraman, 2000: 50).

Buna göre toplumcu gerçekçilikte esas unsur; toplumu eğitmek, bilinçlendirmek ve yönlendirmektir. Toplumcu gerçekçiliğe göre iyi bir sanat eseri toplumu iyiye, güzele, faydalı olana sevk etmeli ve sosyalist ideolojiye hizmet etmelidir. İyi bir sanatçı ise sosyalizme gönül vermeli, toplumu sosyalizme yönlendirmeli, Marksist ideolojiye hizmet etmeli ve tıpkı bir “ruh mühendisi” (Kacıroğlu, 2016: 67) gibi sosyalist düzenin inşasında rol almalıdır. “Yazın’ın/sanatın görevi proletaryanın yaşamını yansıtmak, onun ülkülerini dile getirmek” (Oktaç, 1986: 72) olmalıdır. Bu bağlamda toplumcu gerçekçilik, temelde angaje bir edebiyatı savunur. Bununla birlikte toplumcu gerçekçi bir sanat eseri, gerçeklikten kopuk olamaz ve gerçekliği yansıtmalıdır. Fakat bu gerçeklik, devrimci gelişme içerisinde görülmeli, tarihî somutlukla ele alınmalı ve işçi sınıfının eğitimi/gelişimi göz önünde tutularak yansıtılmalıdır. Buna göre doğru bir gerçekçilik (toplumsal gerçekçilik), sadece var olanı/mevcut olanı yansıtmaz; aynı zamanda henüz mevcut olmayan ve belki de varlığı pek sezilmeyen yeni bir şeyin doğmakta olduğunu gösterir. Yeni bir toplumu ve yeni bir kültürü oluşturabilecek olan sınıfın doğuşunu yansıtır (Moran, 2007: 53-54). Bu bağlamda toplumcu gerçekçilik, hazır gerçeklik yerine idealize edilmiş veya olması gereken gerçekliğin peşindedir. İdeolojiktir ve sanatı amaca giden yolda bir tür araç olarak görür. Sanatı, ideal toplumun/dünyanın oluşturulması yolunda hizmet eden/fayda sağlayan bir obje olarak değerlendirir.

Sanatın faydacı ve eğitici yönünün ön plana çıkarılması, estetik ve edebiyat açısından yeni bir olgu değildir, Platon’dan beri sanat eserinin insanı iyiye/ahlaki olana sevk etmesi gerektiği savunulmuş ve güdümlü bir edebiyatın/estetikğin temelleri atılmıştır. Toplumcu gerçekçilik de temel prensip olarak güdümlü bir edebiyatın savunuculuğunu yapar; sanat yoluyla okuyucuların güdülenmesi, eğitilmesi, değiştirilmesi ve devrimin gerçekleştirilmesi hedeflenir. Çünkü “devrim, altyapı ile üstyapı arasındaki çatışmayı ortadan kaldıracak ve sentezi ortaya çıkaracaktır” (Gürbüz, 2020: 395). Böylece toplumsal çatışma ortadan kalkacak ve yaşanabilir/idealize bir dünya oluşacaktır. Bu bağlamda toplumcu gerçekçiliğin hedef kitleleri “insan ve toplum”dur. Amaç insanı ve toplumu eğitmek, idealize edilmiş ütopyik dünyalar

kurmak ve bu ütopyaların gerçekleşme ihtimaline olan inancı pekiştirmektir. Toplumcu gerçekçiler bunu hem idealize edilmiş dünyalar kurarak hem de reel dünyadaki karışıklıklardan, sömürülerden, adaletsizliklerden, haksızlıklardan yararlanarak somutlaştırır. Böylece toplumsal yapıdaki bozukluklara dikkat çekilmek suretiyle ideal dünyanın nasıl olması gerektiği ortaya konur. Aslında toplumcu gerçekliğin temel hedefi de budur: Verilenlerden hareketle okuyucuları verilmeyenlere sevk etmek, yanlışları göstermek suretiyle okuyucuları doğrulara yönlendirmek. Çünkü bir eserde “söylenenler değil, söylenmeyenlerdir ideolojiyi görünür kılan ve okurun (belki Marksist eleştirmenin yardımıyla) uyanmasına olanak tanıyan” (Moran, 2007: 67). Dolayısıyla toplumcu gerçekçi sanatçılar, toplumdaki yanlış uygulamalara dikkat çekerek ideal dünyanın nasıl olması gerektiğini okurlara işaret eder. Okuyucuya doldurması gereken boşluklar bırakarak onu kendi ideolojisine yönlendirir.

Sovyet Rusya’da ortaya çıkıp gelişen ve tüm dünyaya yayılan toplumcu gerçekçilik, Türkiye’de de tıpkı Rusya’da olduğu gibi Marksizm ve sosyalizmin bir devamı olarak görülür, “bu edebi hareketin ideolojik arka planı Marksist ideolojiyle” (Korkmaz ve Özcan, 2009: 266) şekillendirilir. Bu bağlamda Türk toplumundaki toplumcu gerçekçilik, sosyalizm akımıyla başlatılabilir ve II. Meşrutiyet Dönemi’ne dayandırılabilir. 1908’de Jön Türklerin ihtilali ve yeni anayasa, Türkiye’ye sosyalist partiyi getiren amillerden biri olur. İlk teşebbüs 1909 yılında Selanik’te Benaroi’nin başkanlığındaki bir grup tarafından meydana getirilir ve üyelerin ekserisi Rum, Yahudi ve Bulgarlardan oluşur. Selanik, bu dönemde İstanbul’a nazaran yeni teşekküllerin oluşması için çok daha elverişli bir konumdadır. Türk politika tarihinde rastlanılan ilk sosyalist siyasi teşekkül, Osmanlı Sosyalist Fırkası’dır. 1910 yılında kurulan fırkanın kurucusu ise Türkiye’deki sosyalist akımların gelişimine önyak olanların başında gelen İştirakçi Hilmi’dir (Tevetoğlu, 1967: 15-16). Bu dönemde Osmanlı Sosyalist Fırkası reisi Hilmi’nin çıkardığı *İştirak* dergisi (1908-1910) ve *İdrak* gazetesi (1919), sosyalist düşüncenin sözcülüğünü yapar. Batı kaynaklı yeni bir felsefe dili oluşturmayı amaçlayan Baha Tevfik, maddeci görüşe ağırlık veren *Felsefe* adlı bir dergi çıkarır. Bu yolda Fazıl Ahmed, Ahmed Nebil, Suphi Edhem gibi genç yazarlar Baha Tevfik’e yardımcı olurlar (Toprak, 1984: 25).

Meşrutiyet Dönemi’nde ilk yayınların yapılmaya başlandığı maddecilik (beraberinde Marksçılık), 1910 ile 1935 tarihleri arasında, hakkında çok fazla yazının, kitabın yayımlandığı akımlardan biri olur ve 1919’da *Kurtuluş* adlı bir dergi yayımlanır. Almanya’daki Türklerin öncülüğünde gelişen bu dergi Tür-

kiye'deki sosyalistleri bir araya getirir ve 1920'de İstanbul'un işgalinden sonra Damat Ferit Hükümeti tarafından yasaklanır (Güzel, 2008: 53-54). 1921 yılında çıkmaya başlayan *Aydınlık* dergisi ise Türkiye Komünist Partisi'nin yasal yayın organıdır. Nazım Hikmet, Şevket Süreyya, Vedat Nedim, Kerim Sadi gibi Cumhuriyet Dönemi fikir ve sanat hareketleri içinde yer alan genç yazarlar, bu dergi etrafında yazılar yayımlar. Derginin başyazarı Şefik Hüsnü, kurucuları arasında bulunduğu Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkasının genel sekreterliğini de üstlenir. Bu dönemler, Marksist kuramın yeterince anlaşılmadığı dönemlerdir. Toplumcu/sosyalist bir edebiyatın henüz terminolojisi bile kurulmamıştır. Bu bağlamda ilk tutarlı toplumcu gerçekçi önermeler, ancak 1950'li yıllarda görülmeye başlar (Gülendam, 2010: 216). Bu tarihten önceki yaklaşımlar, daha çok sosyalizmi, komünizmi ve Marksizm'i edebiyatta uyarlamaya çalışan romantik yaklaşımlardır. Toplumcu gerçekçiliğin 1934 yılında Sovyet Rusya'da belirlenen ilkeleri, henüz bir bütün olarak edebiyatımıza yansımamıştır. Çeşitli dergi ve gazetelerde sosyalizmi savunan yazılar yayımlanmakta; işçi sınıfının problemleri, savaş karşıtlığı/barış yanlılığı, fakir halkın dramı vb. dile getirilmekte; fakat bir ekol olarak toplumcu gerçekçiliğin ilkelerine ve uygulamalarına henüz rastlanamamaktadır.

Toplumcu şiir, Cumhuriyet Dönemi'nin başlangıcında bir nevi halkçılık olarak algılanır. Bu akım doğrultusunda eserler veren şairler, halk şiirinden yararlanarak ve halkın diliyle yazarak halkçılık yaptıklarını düşünür. “Şiiri kerpiçten örmek, tezek kokutmak veya mahpus damı görüntüsüyle harmanlamakla toplumcu ve sosyalist bir şiir yazılabileceği sanılır” (Gülendam, 2010: 274). Bu durum aslında bir yanılgıdır ve toplumcu gerçekçi felsefeyle uyuşmaz. O günkü sosyalist/komünist akıma mensup şairler, ilk dönem Cumhuriyet yönetimine karşıt bir tutum sergilemektedir; çünkü Cumhuriyet yönetimi, sosyalizmi ve komünizmi bir tür tehdit olarak görmektedir. Nitekim “Emperyalizme karşı yapılan mücadelenin” yanında yer aldığını savunan *Aydınlık* dergisi, 1 Mayıs 1923'te dağıttığı bildirilerde komünist bir hükümet kurma gayretinde olduklarını dile getirdiği için sakıncalı ilan edilir. Bu süreçte başta Nazım Hikmet olmak üzere sosyalist akımın birçok öncü ismi tutuklanır, Türkiye Komünist Partisi hakkında defalarca davalar açılır ve sosyalizme hayat hakkı tanınmaz. Çünkü “Cumhuriyet Türkiye'si, kendine özgü yeni bir ülke ve toplum yaratma politikaları tasarlamıştır... İktidar için birinci öncelik sanat eseri olmasından ziyade inkılâp eseri olmasıdır” (Özkan, 2020: 137). Toplumcu şairlerin yöneldiği halkın diliyle yazma ve halk şiirinden yararlanma yöntemi de bu bağlamda Cumhuriyet yönetiminin ilkeleriyle paralellik arz eden ve inkılaplara katkı sunan bir yöntemdir. Çünkü halkçılık

ilkesi, 1937’de çıkarılan bir kanunla Atatürk ilkeleri arasına eklenmiş ve Kemalist ideolojinin temel prensiplerinden biri olmuştur. Bu durumda, ilgili dönem toplumcu şairleri, halkçı söyleme yönelirken aslında farkında olmadan sisteme/devlete angaje olmuş ve karşıt oldukları Cumhuriyet ideolojisiyle paralel hareket etmiştir. Bu durum, toplumcu/sosyalist fikirlerin resmî söylem altında daha rahat bir şekilde dile getirilmesi ve bu yolla politik basıktan kurtulma çabası olarak da değerlendirilebilir. Çünkü toplumcu şairler, bu halkçı söylemleri sayesinde fikirlerini daha rahat bir şekilde dile getirme imkânı bulur.

Türkiye’de toplumcu şiirin kurulmasına önyak olan ve toplum nezdinde karşılık bulmasını sağlayan ilk ve en önemli şair, Nazım Hikmet’tir. Rus şair Mayakovski’den ve fütürizm akımından etkilenen Nazım Hikmet, 1920’li yıllardan itibaren çeşitli dergilerde yayımlanan şiirlerinde ezilen sınıfın yanında olur ve işçi sınıfının sesi olur. Bu söylem daha sonra savaş karşıtlığı/barış yanlılığı, geleceğe özlem, ümitvar oluş, başkaldırı vb. unsurlarla toplumcu gerçekçiliğin genel formlarına dönüşür, 1929 yılındaki ilk eseri *835 Satır* ile toplumcu gerçekçiliğin yolunu açar ve 1940 sonrasında gelişen toplumcu şairlere örneklik oluşturur. Yeni yetişen bu nesil, biçimden çok içeriği önceler ve Türkiye’de toplumcu gerçekçi ilk şiirlerin ortaya çıkmasını sağlar. Nazım Hikmet’in şiirleriyle filizlenen toplumcu şiir;ERCÜMENT Behzat Lav, Arif Damar, Attila İlhan, Ahmed Arif, Rıfat Ilgaz, Enver Gökçe gibi isimlerle birlikte zenginleşir ve böylece Türkiye’de toplumcu gerçekçi bir kuşak oluşur. Bu kuşağı Metin Eloğlu, Hasan İzzettin Dinamo, Ceyhun Atuf Kansu, Ataol Behramoğlu, Hasan Hüseyin Korkmazgil, Gülten Akin, Ahmet Telli, Veysel Çolak, Metin Altıok, Refik Durbaş, Afşar Timuçin, Hüseyin Yurttaş, Kemal Özer, Nihat Behram gibi isimler takip eder ve toplumcu gerçekçi şiir Türk edebiyatının bir gerçekliği hâline gelir. Makalede inceleme konusu yapılan Behçet Aysan, son dönem toplumcu gerçekçi şairlerindedir, 1940-60 kuşağı toplumcu şiirleriyle beslenmiş ve yazdığı şiirlerle 1980’li yıllardaki toplumcu gerçekçi şiirin gelişimine katkıda bulunmuştur.

Behçet Aysan, 1949 yılında Ankara’da doğmuş, çocukluğunu küçük bir memur ailesinde geçirmiş, 1970’li yıllarda ülkedeki toplumsal olaylarla yakından ilgilenmiş, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencisiyken öğrenci olaylarına katılmış, 12 Mart Dönemi’nde Ceza Kanunu’nun 141. maddesine aykırı eylemde bulunduğu iddiasıyla birçok sol tandanslı sanatçı gibi tutuklanmış ve yaklaşık üç ay cezaevinde yatmıştır. Yaşadığı bu tutukluluk yüzünden bedel ödemek zorunda kalan şair, okulundan atılmış ve bu süreçte büyük zorluklar yaşamıştır. Tutukluluk sonrası dönemde bir süre işsiz kalan

ve geçim sıkıntısı çeken Behçet Aysan, çıkarılan bir af sayesinde yıllar sonra okuluna dönmüş ve 1984 yılında mezun olmuştur. Sosyalist düşünceye sahip olan şair, yaşamının son dönemlerinde panel, sempozyum vb. etkinliklere katılmış ve bu etkinliklerde hayat, şiir, edebiyat içerikli konuşmalar yapmıştır. Şairin ölümü de yapılan bu etkinliklerden biri sırasında gerçekleşir. 2 Temmuz 1993 günü Sivas'ta düzenlenen Pir Sultan Abdal şenliklerine konuşmacı olarak katılan şair, tarih sayfalarına "Sivas Olayları", "Sivas Yangını", "Madımak Yangını", "Sivas Komplosu" vs. olarak geçecek olan olaylar sırasında çıkan yangında otuz yedi kişiyle birlikte yaşamını yitirir (Özsoy, 2013: 7-26).

Sanat yaşamına 1983 yılında çıkardığı *Karşı Gece* kitabıyla giriş yapan şair, akabinde 1984 yılında *Sesler ve Küller*, 1986'da *Eylül*, 1987'de *Deniz Feneri* şiir kitaplarını çıkarır. *Düello* kitabı, şairin ölümünden sonra bütün şiirlerinin bir araya getirilmesi suretiyle ortaya çıkar. *Üç Kardeştiler* kitabı ise çocuklar için yazılmış bir radyo oyunudur ve yine şairin ölümünden sonra yayımlanır. "*Türk Dili, Yusufçuk, Tan, Yazın, Yarın, Yeni Düşün, Sanat Rehberi, Broy ve Gösteri* dergilerinde yayımladığı şiir ve yazılarıyla" (Yalçın, 2010: 161) tanınır. Behçet Aysan, 1984 yılında Yaşar Nabi Nayır Şiir Ödülünü, 1986'da Ceyhun Atuf Kansu Şiir Ödülünü, 1987'de ise Abdi İpekçi Barış ve Dostluk Ödülünü alır. Ayrıca Türk Tabipler Birliği, şairi ölümsüzleştirmek adına 1995 yılından beri TTTB Behçet Aysan Şiir Ödülü programları düzenlemektedir.

1980 kuşağı toplumcu gerçekçi şairleri arasında yer alan Behçet Aysan, bir sanatçı olarak kendini topluma karşı sorumlu hisseden biridir. Çünkü ona göre duyarlı olan bir sanatçı, yanı başında olup biten problemlere karşı la-kayt kalamaz ve tarafını güçsüzden, ezilenden, zulüm görenden yana belirlemelidir. Ona göre idealist bir genç şair, dün olduğu gibi, bugün de şifalı otlar ve börtü böceği değil, yanı başında acı çeken ve yok sayılmaya, unutturulmaya çalışılan insanı anlatmalıdır (Aysan, 1983: 2). "Behçet Aysan'ın yazı ve şiirlerinde Neruda, Mayakovski, Atilla Jozsef sık sık anılır. Hatta söyleşilerinde sorulara, onların sözleriyle yanıt verir. Şiir geleneği denilince, gerçekçi ya da toplumcu şiir geleneği ile Anadolu'nun zengin kültürel şiir mozaiğini öne çıkarır. Kendi şiirinin temelinde bu zenginlikleri görür" (Ada 1995'den akt. Özsoy, 2013: 40). Şair, ideolojik bir şiirin peşindedir. Bununla birlikte şiirin biçim ve estetik boyutunu da ihmal etmez. Şiirlerinde özellikle toplumsal duyarlılıkla ilgili imgeler ön plana çıkar. Şairin kendine özgü kısa mısralardan oluşan bir üslubu; "kısa, kesik, kırık dizelerle, bir iç konuşma tonunda, tartımı öne çıkaran, şiirin çağrışım alanını iki-üç sözcükle birden

genişleten bir şiiri vardır” (Erbaş, 2006: 157). O, yüksek sesle bağırarak, okuyucuya hitap eden ve sloganlaşan bir şiirin peşinde değildir. Tam tersine “kendini ele vermeyen, anlatmak istediklerini bağırmayan, ama bir kez daha okutturan, üzerine düşündüren” (Akin, 2006: 201) bir şiirsel söyleyişe sahiptir. Kendisi de toplumcu gerçekçi çizgide şiirler kaleme alan Şükrü Erbaş, Aysan’ın bu yönünü şu sözlerle dile getirir:

Behçet Aysan, hayata karşı ideolojik ve etik duruşuyla, şiirinin izleklerini oluşturan konularıyla bizim toplumcu şiir damarımıza bağlı; yarattığı biçemle, dize ve ses yapısıyla şiirimizi inceliklerle donatmış bir şairdir. O, yüksek sesli toplumcu şiire ve hep bir eylem hâlinde yaşanan toplumsal olaylara, bağırmayan, kısık, dingin bir iç sesi, bireyin yaşamından damıtılmış bir iç sesi getirmiştir (Erbaş, 2006: 157).

Görüldüğü gibi şair, toplumsal yığınlara değil de bireye hitap eder ve bireyin problemlerinden hareketle toplumsal problemlere ışık tutar. Onun şiirinde “bireysel sorunlar, toplumsal sorunlarla iç içedir, her bireysel acı, toplumsal bozukluklardan, her toplumsal kanama da bireysel birikimlerden kaynaklanır” (Haşal, 2006: 200). Timuroğlu’nun ifadesiyle o, “insani olanı yansıtır, ama bu ilişki toplumsal yaşam biçiminin yansımasıdır” (Timuroğlu, 2006: 147), “toplumu sarıp sarmalayan, toprağı bireysel olan bir şiir” (Cengiz, 2006: 162) tarzına sahiptir. Aysan’ın kendi ifadesiyle şiir, “toplumsal koşulların belirlediği bireyin” (Kansu, 2006: 184) hikâyesini işler.

Bu çalışma, toplumcu gerçekçi çizgide yer alan ve bu doğrultuda şiirler yayımlayan Behçet Aysan’ın şiirlerindeki toplumcu öğeleri irdelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada doküman analizi yöntemiyle şairin tüm şiirleri incelenmiş ve toplumcu gerçekçi temalar doğrultusunda fişlenmiştir. Çalışma sonucunda Behçet Aysan şiirinde ön plana çıkan toplumcu gerçekçi öğeler, şu başlıklar altında toplanmıştır: Gelecekte ümitvar olma, alt yapının problemlerine odaklanma, savaş karşıtlığı, hapishane, başkaldırı ve isyan. Tespit edilen bulgular, yukarıdaki başlıklar çerçevesinde şu şekilde somutlaştırılabilir:

1. Gelecekte Ümitvar Olma

Toplumcu gerçekçilik; temelde umut, direniş ve yaşama sevinci üzerine kurulmuş bir akımdır. Mensuplarına veya hitap ettiği kitleye ümit aşılama çabası ve onları gelecekte inşa edilecek yeni bir dünyanın varlığına inandırmayı hedefler. Böylece “şimdiki hâl”de mutsuz olan, sömürülen, fakir düşen insanlar; bir nevi rüya veya hayalle mutlu kılınır ve geleceğe dair güdülenir.

Toplumcu gerçekçiliğin üzerinde durduğu temel kavramlar arasında “alt yapı” ve “üst yapı” kavramları gelir. Üst yapı, sömüren egemen düşüncüyü; alt yapı ise sömürülen ve hakları gasp edilen sınıfı anlatır. Toplumcu gerçekçilik, alt yapının yanında duran ve alt yapı ile üst yapı arasındaki sınıf farkını ortadan kaldırmayı hedefleyen bir akımdır. Hedef, “toplumdaki sınıf çatışmasını öne çıkararak ideal kahramanlar yaratmak ve nihayetinde işçi sınıfının zaferini ilan edecek olan sosyalist bir dünyanın romantik imgelerini üretmektir” (Tural, 2019: 160). Bu bağlamda toplumcu gerçekçi sanatçı, alt yapıyı harekete geçirmeye ve güdülemeye çalışır, onlara gelecekte inşa edilecek idealize bir dünyayı müjdelir. Alt yapı veya okuyucu kitlesi de vadedilen bu idealize dünyaya ulaşmak için devrim yolunda mücadele eder, hayata tutunur ve alt yapı ile üst yapı arasındaki farkın ortadan kalkacağı günün özlemiyle yaşar.

Toplumcu şiir, mensuplarını ümitsizliğe ve karamsarlığa sevk eden bir şiir anlayışına sahip değildir. Tam tersine idealize edilen dünyalara ulaşmanın çok yakın olduğu mesajı verilir. Örneğin Türk toplumunda toplumcu gerçekçi şiirin oluşumunun öncülerinden olan Nazım Hikmet, “Nikbinlik” şiirinde bu düşüncüyü şu mısralarla dile getirir: “Güzel günler göreceğiz çocuklar / güneşli günler / göre- / ceğiz...” (Nazım Hikmet, 2008: 206). Şair, bu mısralarla hem geleceğe dair umudunu ortaya koyar hem de istikbal temsil eden çocukları güdülemeye çalışır. Bir diğer toplumcu gerçekçi şair Ahmed Arif ise “Anadolu” şiirinde gelecek kuşaktan büyük bir beklenti içerisinde olduğunu ve idealize edilen dünyaya ancak gelecek kuşak vasıtasıyla ulaşabileceğini anlatır. Bu bağlamda şair, “Bir umudum sende / Anlıyor musun?” (Ahmed Arif, 2011: 82) mısralarıyla gelecek kuşağa seslenir ve umudunu hiçbir zaman yitirmeyeceğini dile getirir. Böylece gelecek nesil, hem sosyalist ideolojiyi hâkim kılma noktasında güdülenir hem de sorumluluk bilinci kazanır.

Behçet Aysan da tıpkı diğer toplumcu gerçekçi şairler gibi gelecekte ümitvardır, karamsarlık ve kederi işlerken bile bu durumun geçici olduğuna inanır ve düşleri kurulan günlere bir gün mutlaka kavuşulacağı mesajını verir. Bu bağlamda şair, 1984 Yaşar Nabi Nayır Şiir ödülünü alan *Sesler ve Küller* adlı şiir kitabının ilk şiirini tıpkı Nazım Hikmet gibi beklenen/özlenen güzel günlere adar:

yüz yıldır ülkemizde güzel bir gelecek için
seslere ve küllere, zincirlere ve ölümlere
bütün acılara (Aysan, 2013: 73).

Şair, yukarıdaki mısralarda güzel bir gelecek ve idealize edilmiş bir dünyanın inşa edilmesi için yıllardır büyük fedakârlıklara katlanıldığını anlatır. Bu uğurda zincirlere (hapis yatmaya), ölümlere ve türlü acılara maruz kalmıştır. Fakat yine de “güzel bir gelecek kurma” idealinden vazgeçilmemiş ve bu umut, nesilden nesile aktarılmıştır. Bu bağlamda istikbale dair umut içerisinde olma ve bu umudu besleme fikri, diğer toplumcu gerçekçi şairlerde olduğu gibi Aysan’ın şiirlerinde de ön plana çıkar.

Toplumcu gerçekçiliğin idealize ettiği ve sınıfsal çatışmanın ortadan kalktığı ütopyik dünya, çoğunlukla istikbalde elde edileceği düşünülen bir dünyadır. Ütopik/idealize dünyaya, ancak yarınları temsil eden çocuklar vasıtasıyla ulaşılabilecektir. Bu bağlamda şiirlerinde belli bir tezi savunan şairler, çoğunlukla gelecek nesli temsil eden çocuklara büyük önem verir. Behçet Aysan’ın şiirlerinde de bu durum dikkat çekicidir. Örneğin şairin geleceğe dair duyduğu umut, “Ateş Deresi” şiirinde çocuklar üzerinden şu şekilde ortaya konur:

ya çocuklar, dünyanın en güzel
çocukları
yırtık lastikler
ayaklarında
okula gidiyorlar, çantalarında
göçlerin tarihi ve yoksulluğun
coğrafyası
taşıdıkları.
tarihi değiştirecek olan çocuklar
dünyanın en güzel çocukları (Aysan, 2013: 113).

Şiire göre tarihi yani istikbali değiştirecek olanlar, çocuklardır. Umut, çocuklardadır. Bu çocuklar fakirlik de çekse, gariban da olsa büyüyecek ve tarihi değiştirerek idealize edilen dünyayı gerçekliğe kavuşturacaktır. Bu bağlamda şiirde gelecek kuşağa olan inanç vurgulanır ve bu yolla umudun taze tutulması sağlanır. Şairin “Yarın Diye Bir Şey Var” şiirinde ise baştan sona kadar geleceğe duyulan umut ve özlem dile getirilir. Yarınlarda ülkedeki fırtınalar dinecek, barış ve kardeşlik yayılacak, çocuklar tok yatacak, âşıklar el ele tutuşacak, dostlar omuz omuza verecek... kısacası idealize edilmiş bir dünya oluşacaktır:

ne dikenli teller olacak
ne tanklar tüfekler
ne tüberküloz kalacak

ne lösemi
ne işsizlik
ne banka
ne borsa
süt gibi duru ve ak
ekmek gibi sıcak
          bizim de
          bizim de

günlerimiz olacak (Aysan, 2013: 153-154).

Görüldüğü gibi şair, “şimdiki hâl”de elde edilemeyen her şeye gelecekte ulaşılabileceğini düşünmektedir. Dertler bitecek, yüzler gülecek ve hayaller gerçek olacaktır. Bu bağlamda şair, geleceğe umutla bakmakta ve okuyucularının umudunu diri tutmaya çalışmaktadır. Örnekleri arttırmak mümkündür. Behçet Aysan, şiirlerinde hayatın gerçekleri olan hüznün, keder, sömürü, haksızlık vb. unsurlardan bahsetse de “insanların umutsuzluğa yenilmemesini, acının altında ezilmemesini” (Doğan, 2006a: 200) daha fazla önceler. Çünkü toplumcu gerçekçilik; karamsarlık yerine iyimserliği, umutsuzluk yerine umudu, durağanlık yerine hareketliliği, edilgenlik yerine etkenliği, kabulleniş yerine başkaldırıyı vazeden bir akımdır. Behçet Aysan da şiirlerini bu doğrultuda kaleme alır ve şiirini ideolojisinin hizmetine sunar.

2. Alt Yapının Problemlerine Odaklanma

Toplumcu gerçekçiliğin ortaya çıkış gerekçelerinden bir diğeri de “ekonomi”dir. Marksizm ve toplumcu gerçekçilik, karşılaştığı olguları ekonomik sebeplerle açıklamaya çalışan kuramlardır. Buna göre toplumda var olan sınıf mücadelesinin altında yatan temel etken, ekonomik eşitsizliktir. Toplumun erk sahibi egemen güçleri, ülke insanının emeğini sömürerek zenginleşmekte; alt yapıyı temsil eden işçiler ve emekçi sınıf ise yaşamını zor şartlar altında sürdürmektedir. Bu durumda toplumcu gerçekçi bir sanatçı, egemen güçlerin yanında olmak yerine zayıf, güçsüz, fakir halkın yanında yer almalı; onlarla hemhâl olmalı ve onların derdini dile getirmelidir. Bu bağlamda toplumcu gerçekçilik, bir tür halkçılık olarak da değerlendirilebilir. Marksizm, bu durumu “sanatta yanlılık ilkesi” (Marx vd., 1990: 21) ile açıklar. İyi edebiyatı, burjuva törelerine/basınına/kariyerine hizmet etmeyen; sosyalist proletarya sınıfa hizmet eden bir edebiyat olarak tanımlar (Marx vd., 1990: 236). Marksizm’in devamı olan toplumcu gerçekçilikte de esas olan toplumun alt tabakasını temsil eden kişilerle beraber hareket etmek, onların problemlerini dile getirmek ve alt yapı ile üst yapı arasındaki

sınıf mücadelesini ortadan kaldırmaktır. İyi bir sanatçı, eserini bu amaç doğrultusunda kullanmalı ve eseri yoluyla emekçi/fakir halka hizmet etmelidir.

Halkın diliyle şiir yazma ve halkın problemlerine ayna tutma isteği, yukarıda da bahsedildiği gibi toplumcu gerçekçiliğin temel hedeflerindedir. Örneğin Türkiye’de toplumcu gerçekçiliğin kurucularından Nazım Hikmet’in şiirleri, işçi sınıfının dertlerini dile getiren ve onlara umut aşılayan mısralarla doludur. Şairin “Memleketimden İnsan Manzaraları” şiirindeki İşçi Kerim, bu bağlamda iyi bir örnektir. İşçi Kerim, on üç yaşında bir çocuktur. Evin geçimini sağlamaktadır; çünkü anne ve babası işsizdir. Nazım Hikmet, proletarya sınıfının günlük yaşamını Kerim ve ailesi üzerinden ortaya koyduktan sonra karamsarlığa düşmez ve şu mısralarla her şeye rağmen umudu diri tutmaya çalışır: “on üç yaşındaki işçi Kerim / yirminci yüzyılın en umutlu adamı / uyudu kucağında anasının...” (Nazım Hikmet, 2008: 1274). Bir diğer örnek ise toplumcu gerçekçi şairlerden Ercüment Behzat Lav’dan verilebilir. Lav, şiirinde bir yorganı bile olmayan Gani’nin hikâyesini anlatır ve bu şiir üzerinden zengin-fakir karşıtlığına dikkat çeker: “On kuruş kazanır Gani / beşini yer / bir yorgan kiralar, beşiyile... / Meyva bahçelerinde geçirir gecelerini / kazanamadığı günlerin” (Lav, 2005: 297). Örnekleri arttırmak mümkündür. Toplumcu gerçekçi şairler, şiirlerinde işçi sınıfına ve fakir halka özel bir önem verir, bu durumu bir tür sanatçı sorumluluğu olarak görür.

Behçet Aysan, toplumcu gerçekçi şairlerin genel karakteristiğine uygun olarak şiirlerinde işçilere, fakirlere, zayıf halk kitlelerine özellikle dikkat çeker ve bu kitlelerin sıradan günlük yaşamına realist bir bakış açısıyla yaklaşır. Şair, birçok şiirinde kendisiyle halkı bütünleştirir ve bu kitleye “halkım, sevgilim” (Aysan, 2013: 76) diye hitap eder. Ülke toprağına kutsiyet atfeder; çünkü bu toprak parçası, yoksul ülke halkının barınağı/sığınağı konumundadır. Vatan toprağı, Behçet Aysan’ın şiirinde bir egemenlik göstergesi veya yönetim şekli olarak değil, yoksul halkın sığınağı olduğu için kutsal ve yücedir. Bu yüzden ülke toprakları, şairin gözünde yücelir ve ekme, sevgili, yol gösterici bir deniz feneri hükmüne kavuşur:

gezinirdim kadife çiçekli teninin
enleminde boylamında yoksul ülkemin.

ekmeğimsin, sevgilim, deniz fenerim
dağılınca gece mor bir kâğıda (Aysan, 2013: 15).

Behçet Aysan’ın şiirlerinde toplumsal duyarlılıklar, bireysel kimlikler üzerinden ortaya konur. Şair, bireysel kederleri, sevinçleri, umutları işlerken

toplumun geneline yönelik mesajlar verir. Bu bağlamda Aysan'ın şiirlerinde işçi sınıfı ve fakir halk, çoğu kez bireysel yönleriyle ete kemiğe bürünür. Örneğin “Gecede Ateş Böcekleri” (Aysan, 2013: 33) şiirinde eşeğiyle odun yüklemeye giden bir Yörük kadın işlenir. Şair, şiirde Yörük kadınla hemhâl olur ve dünyayı onun bakış açısıyla görür. “Güvercinleri Sevindirir” (Aysan, 2013: 43) şiirinde darı satan ve güvercinleri doyuran “Kör İlyas”ın kıvancı anlatılır. “Ateşçi” şiiri (Aysan, 2013: 44) madende çalışan bir çocuk işçinin yaşadığı zorlukları dile getirir. “Beyaz Geceler” şiirinde aç kurtların saldırısına uğrayan “gencecik hat bakıcısının” (Aysan, 2013: 108) dramı anlatılır. “Yanık Ağıt” (Aysan, 2013: 142) şiirinde hat bakımı esnasında elektriğe kapılan beş işçi için ağıt yakılır ve ardından fakir-zengin karşıtlığı vurgulanır. “Çiçekçi Kız” şiirinde ise bir çiçek satıcısının sattığı çiçekler ile ülkenin gerçekleri, toplumcu gerçekçi bir ideolojiyle bütünleştirilerek anlatılır:

haydi
çiçeklerim var
bunlar küpe çiçeği
    boynu bükük
ülkem
gibi
bunlar mor
    beyaz
kartopu
çiçekleri
karayazılı
erguvan
üzerlerine bulaşmış
abilerimin kanı (Aysan, 2013: 114).

Görüldüğü gibi şair bireysel hikâyeler üzerinden hem işçi sınıfının ve fakir halkın çektiği sıkıntıları dile getirir hem de ülkedeki adaletsizliklere, savaşlara, gençlerin ölümüne karşı ideolojik bir duruş sergiler. Behçet Aysan, bazı şiirlerindeyse toplumdaki fakir/zengin karşıtlığına ve işçi sınıfının yaşadığı zorluklara genel bir çerçeve çizmeyi tercih eder. Örneğin “Dörtlük” (Aysan, 2013: 53) şiirinde gecekondu ve varoşlarda yaşamamanın zorluklarına dikkat çeker. “Ateş Deresi” şiirinde işsizliğin ve fakirliğin yaygınlığından dem vurur: “on bin işsiz yaşıyor burda / yozgatlı, erzurumlu, sivaslı / on bin dul, on bin yoksul ve aç” (Aysan, 2013: 112). “Dışarıda Kar” şiirinde zenginlerin yaşam standartları tasvir edilir ve toplum içinde var olan ekonomik uçurma dikkat çekilir: “dışarda kar yağıyor / ve dağ lokantasına / gidiyor / zengin

kasabalılar” (Aysan, 2013: 116). “Sesler ve Küller” şiirindeyse fakir halkın yaşama telaşı ve ayakta kalma mücadelesi vurgulanır:

iner şafağın alacasında
karıncalar ordusu
şehre
kenar
mahallelerden
yürüyerek
ve trenlerle
su satan çocuklarıyla
kapılarında vagonların
çamaşırıcı kadınlarıyla
iner
şehre
sincan’dan
iner mamak’tan (Aysan, 2013: 77).

Görüldüğü gibi şair, fakir halkın yaşamındaki zorlukları realist bir gözlemle aktarmakta, fakirliği ve yaşamın zorluğunu hayatın bir gerçeği olarak dile getirmektedir. Behçet Aysan’ın şiirlerinde hüznle sevinç, ölümle doğum, siyahla beyaz birlikte görülür. Çünkü bu karşıtlıklar toplumun gerçekleridir; yaşam, acısıyla tatlısıyla bir bütündür. Toplumcu gerçekçiliğin hedefi de yaşamsal gerçekliği toplumsal bir duyarlılıkla dile getirmektir. Behçet Aysan’ın şiirlerinde de bu duruma dikkat çekilir; işçi sınıfının, fakir halkın yaşamı farklı yönleriyle bütün çıplaklığıyla dile getirilir. Örneğin “İlk Kar” şiirinde gelin alayı, grev halayı ve kolu kopmuş olan bir işçi art arda zikredilir. Böylece acıyla sevincin olağan olduğu ve karşıtlıkların birlikte var olduğu bir gerçekliğe dikkat çekilir:

yağdı ilk kar
önce bir gelin alayına
bir grev halayına sonra
gözyaşına
ve acıyla
yalnız başına tornada
kesik bir kola
yağdı cami avlusunda
üşümüş sokuluşlarla dolanan çocuklara (Aysan, 2013: 37).

Görüldüğü gibi şair, toplumdaki karşıtlıkları ve ekonomik uçurumları herhangi bir dramatizasyona veya ajitasyona başvurmaksızın tüm çıplaklığıyla resmeder. Toplumsal yaşamdaki zıtlıkları belirginleştirir ve bu yolla hem halkla bütünleşerek şiirini halka adanmış olur hem de karşıtlıkları gün yüzüne çıkararak toplumu sosyalizmin önerdiği devrime hazırlar. Çünkü devrim, toplum içindeki sınıf mücadelesini ortadan kaldırarak sınıfsız bir topluma ulaşmayı hedefler. Şair de yaşamın karşıtlıklarını belirginleştirerek toplumdaki zengin-fakir sınıf farkını daha net bir şekilde ortaya koyar ve okuyucuyu sınıfsız bir toplumun olduğu idealize edilmiş bir dünyaya sevk eder.

3. Savaş Karşıtlığı

Toplumcu gerçekçiliğin temel ilkelerinden biri, savaşa karşı olmaktır. Çünkü toplumcu şiire göre savaş, “ileri kapitalist toplumların yıkıcı ve insanlık dışı gizil güçlerini meydana çıkaran barbarlığın çarpıcı bir örneği” (Duménil vd., 2011: 25) konumundadır. Tarih boyunca yapılan savaşlarda yüzbinlerce insan ölmüş ve kazançlı çıkanlar, egemen güçler olmuştur. Toplumcu gerçekçiliğin savaş karşıtı bir duruş sergilemesi, savaşın emperyalizm ve faşizme hizmet ettiği düşüncesinden ileri gelir. Onlara göre egemen güçler, güç sahibi olabilmek adına birbirlerini sömürmeye çalışırken halk ve askerler ezilmektedir. Son tahlilde toplumcu gerçekçilikte savaşın halkın yararına olmadığı kanaati hâkimdir. Bu yüzden toplumcu gerçekçi sanatçı, savaş karşıtı bir duruş sergilemeli ve halkın huzur içinde yaşadığı sınıfsız bir topluma hizmet etmelidir.

Türk toplumundaki savaş karşıtı şiirlerde “savaşın anlamsızlığı, maddi ve manevi ağır bedelleri, savaştırılan bireylerin kendi iradelerinin dışında geliştiği ve onların yaşamında telafisiz kayıplardan başka bir sonuç yaratmadığı, özellikle çocuklar için giderilemez mağduriyetlere ve travmatik etkilere yol açtığı gibi noktalar öne çıkarılarak kardeşlik ve barışın egemen olduğu bir dünya özlemi” (Kul, 2015: 347) dile getirilir. Örneğin Türkiye’deki toplumcu şiirin gelişiminin öncüsü olan Nazım Hikmet, “Kız Çocuğu” isimli şiirinde Hiroşima’ya atılan atom bombasının küçük bir kız çocuğu üzerindeki etkisini dramatize eder ve şiirin sonunda şu mısralarla savaş karşıtı mesajlar verir: “Çalıyorum kapınızı / teyze, amca, bir imza ver / Çocuklar öldürülmesin / şeker de yiyebilsinler” (Nazım Hikmet, 2008: 1581). Bir diğer toplumcu gerçekçi şair olan Rifat Ilgaz, “Çocuklar İçin” şiirinde tüm insanları kardeş olarak görür ve savaşı insanların birbirinin kökünü kurutmaları olarak değerlendirerek şu şekilde eleştirir: “Zorumuz ne insan kardeşlerim / Amacınız kökümüzü kurutmaksa / Yetmiyor mu tayfunlar, taşkınlar / Bunca aç, bunca

sayrı, kırım, kıyım / Sayısız işkence kurbanları... / En kötüsü / Güngünden başımıza inen bu gökyüzü!” (İlgaz, 2004: 322). Örnekleri arttırmak mümkündür. Savaş karşıtlığı, toplumcu gerçekçi sanatçıların ittifakla işledikleri temalardandır. Bu tür şiirlerde savaş karşıtlığına soyunularak insan sevgisi ön plana çıkarılır ve hümanist bir duruş sergilenir.

Toplumcu gerçekçi şairlerin savaş karşıtı söylemine Behçet Aysan'ın şiirinde de rastlamak mümkündür. Behçet Aysan, şiirlerinde savaşın olmadığı, toplum içinde sınıf farklarının görülmediği, herkesin huzur içinde ömrünü tükettiği bir dünyanın hayalini kurar. Hayal edilen bu dünya, aslında şairin ayakları yere basan bir gerçeklik içerisinde olduğunu da gösterir. Çünkü şairin arzuladığı dünya, aslında zaten olması gereken dünyadır. Bu bağlamda şair, “Unutulmayan” şiirinde dünyayı olması gerektiği hâliyle düşler, karnın/ölümün olmadığı ve çocukların korkusuzca oyunlar oynayabildiği bir dünyanın özlemine çeker:

bense, yulaf kokan
dağlı ellerinde
dolaşmak gibi kolaydır
sanırdım yaşamak ve sana kansız
bir gökyüzü

getirirdim

getirebilsem ah,

-avlusunda çocukların
korkmadan oynadığı-

lalelerle

donanmış simli bir gökyüzü (Aysan, 2013: 12).

Behçet Aysan, şiirlerinde savaşın olmadığı ve barışın hüküm sürdüğü bir dünya düşler. Bu düş, aslında toplumcu gerçekçiliğin “gelecekte ümitvar olma” anlayışının bir tezahürüdür. Toplumcu gerçekçilikte idealize edilen dünyanın gelecek kuşaklarca inşa edileceği inancı yaygındır. Aysan'ın şiirlerinde de bu durum göze çarpar ve “Yarın Diye Bir Şey Var” şiirinde gelecekte inşa edilecek olan dünyada savaş yerine barış ve kardeşliğin hüküm süreceği belirtilir:

bilirim yarın diye bir şey var
çeliğin su katılmamış yanı
irmakların geçilecek, fırtınaların
dinecek

bir yanı var

ömrümüzün
belki bir gün gelecek
selam verip
selam alacak

barışa kardeşliğe (Aysan, 2013: 153).

Şairin idealize ettiği dünyada barış ve kardeşlik hüküm sürmekte ve tüm insanlar huzur içinde yaşamaktadır. Bununla birlikte savaş, herkes için olumsuz özellikler taşımayabilir, bazı insanlar tarafından kazanç kapısı olarak görülebilir. Toplumdaki çok küçük bir zümreyi temsil eden bu kişiler, insanların ölmesinden ve kan akmasından haz duyan/menfaat sağlayan kişilerdir. Şair, “Çoban Ateşleri” şiirinde bu türden bir silah tüccarını hedef alır ve onu çocukların kafatasından kan ve altın içen vahşi bir yaratığa benzetir:

bir silah tüccarı, eritilmiş
altın içiyordu ve kan
kesik çocuk başından
yapılmış kupasından (Aysan, 2013: 102).

Savaş karışıklığı, Aysan’ın şiirlerinde bazen bireysel hikâyelerle eleştirilir. Örneğin şair, “Kanlı Zambak” şiirinde on sekiz yaşında öldürülen bir gencin hayatına ışık tutar. Hukuk fakültesi öğrencisi olan bu genç, henüz sevgilisini bir kez bile öpememiştir ve vurulduğunda elinde okul kitapları vardır. Şair, savaşı veya toplum içindeki çatışmayı, bu gencin ölümünün üzerinden ortaya koyar. Bu gencin bir annesinin, sevgilisinin, hayallerinin olduğunu vurgular ve bu yolla bir kişinin ölümünün bile kabullenilmemesi gerektiğine dikkat çeker. Örneğin şair, bu genci büyüten annenin emeklerini şu mısralarla dile getirir:

bir damla gözyaşından
doğurmuştu anası onu
bir avuç sevinçle
büyüttü
bir avuç hüznle
nice zorluklar
nice ayrılıklar
ve saçlarına beyazlar
düşürerek (Aysan, 2013: 88).

Görüldüğü gibi Behçet Aysan, şiirde genel bir savaş veya çatışma ortamı kurmak yerine, bir kişinin vurulmasının o kişi ve onun yakın çevresi için olan anlamına dikkat çeker. “Ateş düştüğü yeri yakar” atasözünde olduğu

gibi ölümün bir kişi/hane üzerindeki tesirini gösterir ve bu yolla ölümün olmadığı, barışın hüküm sürdüğü idealize bir dünyaya işaret eder. Bireysel hikâyeler üzerinden tüm topluma uyarlanabilecek olan mesajlar verir.

4. Hapishane

Hapishane teması, toplumcu gerçekçi şiirlerde yoğun olarak işlenen temalardandır. Toplumcu gerçekçi anlayışa göre hapishane, egemen güçlerin kendilerine karşı duranları cezalandırmak ve onları bu duruşlarından caydırmak için başvurdukları bir yöntemdir; üst sınıfın alt sınıfı terbiye etme metotlarından biridir. Ülke tarihleri, egemen güçlere karşı çıktığı için hapse atılan siyasetçi, edebiyatçı, sanatçılarla doludur. Toplumcu gerçekçi sanatçılar da zaman zaman bundan nasibini almış ve çeşitli sebeplerle tutuklanmıştır. Bununla birlikte egemen güçlerin sopası konumundaki hapishane, zaman zaman ters bir tepkinin oluşmasına neden olmuş ve hapse giren kişilerin daha da kahramanlaşması/popülerleşmesi sağlanmıştır. Bu durumda hapishane, insanları fiziksel olarak sıkın/sınırlayan; fakat onları güdüleyen, kahramanlaştıran, militanlaştıran ve ideolojilerine daha da bağımlı kılan bir işlev üstlenmiş olur.

Toplumcu gerçekçi şairler arasında hapishane teması yoğun bir ilgi görür. Şairler bu yollarla hem hapse atılmanın bir hukuk ihlali olduğu mesajını vererek sistemi eleştirir ve mağduriyetlerini dile getirir hem de hapishanenin kendilerini yıldırmadığı mesajını vererek egemen güçlere meydan okur. Bu bağlamda bazı “şair ve şiirlerde hapishanede bir umut-direnış yükselirken, bazılarında tam bir duygusal çöküş görülmektedir” (Narlı, 2010: 465). Örneğin Nazım Hikmet, “Bir Cezaevinde, Tecritteki Adamın Mektupları” adlı şiirinde hapishanede bir pazar günü ilk defa avluya çıkarılışını anlatır: “Bugün pazar / Bugün beni ilk defa güneşe çıkardılar”. Ardından şiirini “Bah-tıyarım” (Nazım Hikmet, 2008: 668) dizesiyle sonlandırır. Böylece her şeye rağmen umudunu kaybetmediğini belirtir. Sabahattin Ali’nin “Aldırma Gönül Aldırma” şiiri de benzer duygular içerisinde kaleme alınmıştır Sinop Cezaevinde hükümlü bulunduğu sırada bu şiiri kaleme alan şair, her şeye rağmen ümitvardır ve kendisini şu mısralarla teselli eder: “Kurşun ata ata biter / Yollar gide gide biter / Ceza yata yata biter / Aldırma gönül, aldırma” (Sabahattin Ali, 2001: 30). Örnekleri arttırmak mümkündür. Toplumcu şairlerin neredeyse tamamında hapishaneye göndermelerde bulunulur veya hapishane teması işlenir.

Behçet Aysan, çevresindeki olaylardan uzak kalmayan, öğrenci eylemlerine katılan, 12 Mart Dönemi’nde tutuklanan ve yaklaşık üç ay cezaevinde

yattıktan sonra serbest bırakılan bir sanatçıdır. Şair, hapishaneye düştüğü için okulundan da atılmış ve ancak yıllar sonra çıkarılan bir af sayesinde okuluna geri dönebilmiştir. Bu bağlamda o, hapishaneyi bizzat deneyimlemiş şairlerdendir ve şiirlerinde de bu olguya yer verir. Örneğin “Dokuz Köyden Kovulanın Şiiri”nde hapishane günlerine değinir, tutuklu olduğu süreçte sevdiği kişilere duyduğu özlemi dile getirir. Şiire göre Aysan, hapishane şartlarında sabun kokusuna bile hasrettir, sevdiklerinden izler taşıyan her şey onun gözünde kıymetlidir. Hapishaneye birçok şeyin girmesi yasaktır, çiçek de yasaklı unsurlar arasındadır ve bir kitap arasında kurumuş ve denetim sırasında gözden kaçarak şaire kadar ulaşmış olan bir papatya, şaire büyük mutluluk verir:

görüş günlerini beklerdim, sabun kokulu
bir çift çamaşırı, bir mektubu, bir kitabı
okurken karşılaşıncı kurumuş bir papatyayla
nasılsa görülmemiş ve aşmış tel örgüleri (Aysan, 2013: 141).

Şair, başka bir şiirinde ise cezaevine canlı olarak girmeyi başaran bir çiçeğin buna ancak iki gün tahammül edebildiğini anlatır:

sonra satıldı çiçekçi sergisinde
gitti merkez tutukevi hücre sine
iki gün solmadan kalabildi ancak
konuldu bir romanın en güzel yerine (Aysan, 2013: 39).

Dalından koparılmış bir çiçeğin solması, çiçeğin tabiatının gereğidir. Fakat yazar, çiçeğin solması ile cezaevi arasında ilgi kurar ve böylece hapishanenin gülü bile soldurduğu mesajını verir. Bununla birlikte mahpuslar, hayattan ve romantizmden tamamen kopmamıştır. Cezaevinde de olsalar estetik güzellikten ve hazdan yoksun değildirler. Bu bağlamda solan gül, mahkûmlar tarafından estetik bir obje olarak bir kitabın arasında kurutulmaya bırakılır ve ölümsüzleştirilir. Böylece cezaevinin aslında tutukluları sadece fiziksel olarak sınırladığı, zihinsel olarak engelleyemediği mesajı verilir.

Umudu diri tutmak ve dışardakilere moral vermek, hapishaneyi işleyen şairlerin ortak vurguları arasındadır. Şairler bu yolla hapse düşmenin dünyanın sonu olmadığı, her şeye rağmen hayatın ve ideallerin devam ettiği mesajını verir. Behçet Aysan, “Albümdeki Resim” şiirinde cezaevinin bu yönünü ön plana çıkarır. Şair, tel örgüler arkasında çekilmiş ve artık solmaya yüz tutmuş hapishane resimlerini anlatır. Resimde üç arkadaş beraberdir, bu

arkadaşlardan biri gülümsemektedir ve bu sırada üzerlerinden özgürlüğü temsil eden turnalar geçmektedir:

onuncu koğuşun merdiveni
gülümsüyor muharrem, ortada ben
turnalar geçiyor
üzerimizden (Aysan, 2013: 106).

Yukarıdaki mısralar, hapis yatmayı ekmek yemek veya su içmek gibi sıradan bir olgu olarak göstermekte, hapsi/cezayı basitleştirmekte ve sıradanlaştırmaktadır. Şüphesiz şair her zaman hapishaneye karşı aynı tonda direnç gösteremez, zaman zaman kendini yalnız ve çaresiz de hisseder. Örneğin “116. Koğuş” adlı şiir, cezaevindeki insanların kendilerini nasıl tecrit altında hissettiklerini ve yalnızlaştığını işler. Şair, şiir boyunca “dışarı” olarak tarif ettiği özgürlük ile “içeri” olarak tarif ettiği tutsaklığı karşılaştırır. Dışarıda “sesin ve sözün geçmediği şarkılar” söylenmektedir, mavi gözlü bir kadınla küçük bir çocuk (belki de şairin eşi ve çocuğu) özgür gökyüzü altında dolaşmaktadır. İçeride (hapishanede) ise ölüm gibi bir yalnızlık hüküm sürmektedir:

dışarda solgun, sarı kavak ağaçları
ve gece
içerde
ölüm gibi yalnızlığım (Aysan, 2013: 51).

Somut örneklerde de görüldüğü gibi şair, şiirlerinde zaman zaman hapishaneye karşı dirençli durabilirken zaman zamansa bir tür yenilgiye uğrayarak ümitsizliğe kapılır. Bununla birlikte o, hapishaneyi deneyimlemiş olmasına rağmen bu durumu dramatize etmeyen, yaşadıklarından nemalanmak istemeyen bir şairdir. Bu yüzden hapis yatışını şiirlerinde yüksek sesle dile getirmez, yaşadığı sıkıntıları abartmaz, şiirlerinde cezaevine düşmüş herhangi bir mahkûm hükmündedir. Mehmet Doğan’ın ifadesiyle o, beş gün tutuklu kalıp şiirlerinde yıllarca bunun rantını yiyen şişirme kişiliklerin aksine, aylar süren hapisliğini birinci kişi ağzıyla ancak birkaç yerde üç beş dizeyle anlatan bir şairdir (Doğan, 2006b: 139). Bu bağlamda şiirlerinde hapishaneye yer verir; fakat hapishanenin ajitasyonunu yapmaz, hapis yatmayı çok büyük bir olgu olarak göstermek yerine sıradan bir durummuş gibi gösterir. “Birinde ortaokul öğrencisi, ötekindeyse tutuklu bir genç olarak kaldığı Selimiye kışlasını, ‘Aynı’ adlı şiirde bir tek dizeyle anar: Yaşayıp yıllar sonra aynı koğuşta tutuklu olarak” (Doğan, 2006b: 139-140). Bu bağlamda şair hem realist bir tutum takınarak hapishanenin insan üzerindeki olumsuz tesirle-

rinden bahseder hem de hapishaneye karşı direnç göstererek okuyucularına ve dışarıdakilere umut aşılar. Hapishanede kalmayı hayatın herhangi bir rutini gibi gösterebilmeyi başarır.

5. Başkaldırı ve İsyan

Toplumcu gerçekçi şiirlerde ön plana çıkan bir başka unsur, başkaldırı ve isyan kültürüdür. Toplumcu şiirlerde Marksizm'den gelen bir felsefeyle devrim ve başkaldırı duygusu diri tutulur. Marksizm'in hedefleri arasında "devrimci işçi edebiyatı aracılığıyla proleter sınıf bilincini geliştirmek, devrimci işçi edebiyatının kuramını oluşturmak, burjuva edebiyatını eleştiri süzgecinden geçirirken her edebiyatın bir sınıf edebiyatı olduğunu göstermek, bütün devrimci işçi yazarları ve sınıf duruşuna sahip yazarları bir araya getirmek" (Lukacs, 2004: 10) yer alır. Marks, "ünlü 11. Tez'de 'dünyanın yorumlanması' değil, 'değiştirilmesi' gereğini" (Timur, 2011: 25) savunur. Bu bağlamda Marksist felsefede kurulu düzene isyan etmek ve yeni bir sosyalist düzen inşa etmek de hedeflenir.

Marksizm'in takipçisi ve devam olan toplumcu gerçekçilikte, idealize edilen dünyaya direniş ruhunun diri tutulmasıyla ulaşılabileceği inancı vardır. Toplumda bir sınıf mücadelesi hüküm sürmektedir ve toplumcu gerçekçiliğin hedefi, alt sınıf ile üst sınıf arasındaki farkın ortadan kalktığı idealize bir dünyaya ulaşmaktır. Bu idealize dünya ise ancak kurulu düzenin değişmesiyle oluşturulabilecektir. Bu bağlamda toplumcu gerçekçi sanatçılar, şiirlerinde idealize edilmiş bir dünyanın özlemine dile getirir, bu dünyaya ulaşmak için çeşitli fedakârlıklara katlanılması gerektiğini dillendirir ve okuyuculara bir nevi direniş/eylem ruhu aşlamaya çalışır.

Toplumcu gerçekçi şiirin Türk şiirindeki ilk temsilcisi olarak görülen Nazım Hikmet'in şiiri bu bağlamda iyi bir örnektir. Onun şiiri okuyuculara umut aşılayan ve idealize edilen dünyanın uzakta olmadığını haber veren bir şiirdir. Örneğin şair, "Zafere Dair" şiirinde zafere veya idealize edilen dünyaya ulaşılacağına olan inancını şu mısralarla dile getirir ve okuyucuları bir nevi harekete geçirmeye çalışır: "Ve zafer / artık hiçbir şeyi affetmeyecek kadar / tırnakla sökülüp / koparılacaktır" (Nazım Hikmet, 2008: 717). Yine şair resmî tarihin bir isyankâr olarak nitelediği Şeyh Bedrettin'i bir halk kahramanı olarak tanıtır ve onun eylemini *Şeyh Bedreddin Destanı* adlı kitabında destanlaştırır. Dolayısıyla okuyucularına başkaldırı ve eylem ruhu aşılar. Ahmed Arif'in "Anadolu" şiiri de bu bağlamda iyi bir örnektir. Şair şiirde gelecek kuşağa seslenir ve onu her platformda eyleme davet eder: "Öyle yıkma kendini / Öyle mahzun, öyle garip / Nerede olursan ol / İçerde, dışarda, derste,

sırada / Yürü üstüne – üstüne / Tükür yüzüne cellâdın / Fırsatçının, fesatçının, hayının” (Ahmed Arif, 2011: 81). Örnekleri arttırmak mümkündür. Toplumcu gerçekçi şiirde düzen değiştirme, karşı durma, vazgeçmeme, direniş gösterme vb. temalar yaygın bir şekilde işlenir.

Behçet Aysan, şiirlerinde dik bir duruş sergileyen; fakat sloganik üsluba kaymayan bir şairdir. Yüksek sesle bağırmayan, okuyucularını direkt olarak isyana sevk etmeyen; bununla birlikte direniş göstermeyi kanıksatan, başkaldırıcıyı hayatın her alanına taşıyan ve yaygınlaştıran bir üsluba sahiptir. Örneğin şair, “Çiçekçi Kız” şiirinde bir kız çocuğuyla empati kurar ve onu idealize eder. Aysan’ın idealize ettiği bu kız, toplumdaki yozlaşmaların, haksızlıkların, çatışmaların farkındadır ve saçlarına papatyalar takarak tehlikeli şarkılar söyler (Aysan, 2013: 115). Şair, çiçekçi kızı idealize ederek aslında onun isyankâr yönlerini de idealize etmiş olur ve bu yolla okuyucuya örneklik teşkil edecek bir kahraman türetir. Aysan, bir başka şiirinde ise silah sesleri arasında afiş asan çocuklara ve yaşanan aşklara dikkat çeker (Aysan, 2013: 59). Yasaklara karşı gelmeyi sıradanlaştırır, çatışma ortamında yaşanan aşklara dikkat çekerek silahı ve ölümü basite indirger. Böylece silahın, gücün, iktidarın insanı ancak fiziksel olarak sınırlayabileceği, bireyin aklını ve kalbini prangalayamayacağı mesajı ortaya çıkar. Şair, bu duyguları bir başka şiirinde şu mısralarla ortaya koyar:

süngüler aşkı yasaklayamaz
uzansam tutabilirim ellerini
süngüler
düşleri yasaklayamaz
bir dahaki duruşmada
giy
gelinliğini
düşlerde olsun
ilk
gecemiz (Aysan, 2013: 186).

Görüldüğü gibi şair, süngülerin hükmünün kalbe ve düşlere geçemeyeceğini dillendirmekte ve “süngüler” ifadesi üzerinden egemen güçlere, kurulu düzene meydan okumaktadır. Şair, başka bir şiirinde ise “kuğulardır ölüme giderken birlikte / şarkı söyleyen” (Aysan, 2013: 221) mısralarını dile getirir ve hayatın sonu hükmündeki ölümü bile hafife alır, ölüme bile meydan okunabileceğine işaret eder.

Behçet Aysan, şiirlerinde zaman zaman baskıyı, zulmü, hapishaneyi sıradanlaştırır ve bu yolla okuyucularına direniş ruhu aşlamaya çalışır. Egemen güçlerin aslında o kadar da güçlü olmadığı, insan üzerinde sadece fiziksel bir baskı oluşturdukları; fakat insanın ruhuna zarar veremedikleri mesajını verir. Çünkü kişi, haksızlığa uğradığında veya zulüm gördüğünde sinmek yerine daha da radikalleşebilir. Behçet Aysan, şiirinde bu duyguyu oluşturmaya çalışır, baskıların onları yıldırmadığı mesajını verir. Sisteme başkaldıran, ülkedeki uygulamaları protesto eden ve yılmayan kişileri yüceltir. Örneğin “Beyaz Başörtülü Kadınlar” şiirinde Arjantin üzerinden Türk topluma mesaj verir, egemen güçlere meydan okuyan kadınları yüceltir. Şiirdeki beyaz başörtülü kadınlar, çocukları kaybolan/kaybedilen annelerdir. Kaybolan çocuklardan biri de Jose Antonio’dur ve şair, şiirde kendisini “Jose Antonio” olarak tanıtır: “jose antonio benim” (Aysan, 2013: 175). Tıpkı Behçet Aysan’ın gerçek yaşamında olduğu gibi tıp fakültesi öğrencisi olan Jose Antonio, gözaltına alınarak bir toplama kampına götürülür, burada işkenceler görür ve ardından ondan bir daha haber alınamaz. Jose Antonio da kayıplar arasına karışmıştır. Şair, şiirin sonunda “beyaz başörtülü kadınların” devlet yönetimine başkaldırısını ve protestolarını anlatır. Kadınlar, korkusuzca haklarını aramak ve evlatlarını geri istemektedir:

yürüyorlar alana doğru
binlerce beyaz başörtülü kadın
ve binlerce yitik fotoğrafı
genç yaşlı kız erkek
binlerce desparecidos¹.
analar ve anılar
eşler kardeşler çocuklar
geri istiyoruz onları
geri istiyoruz onları...
ve işte jose antonio’nun annesi
elinde oğlunun kocaman bir resmi
geri istiyoruz onları
-jose antonio benim (Aysan, 2013: 175).

Görüldüğü gibi şair, Arjantin’deki hak arayışı/başkaldırı üzerinden Türk toplumuna mesaj vermekte ve Türk toplumunu da hak arayışına sevk etmeye çalışmaktadır. Çünkü şair, kendisini de bir tür kayıp/mağdur olarak görmek ve Arjantinli kayıp genç Jose Antonio ile kendisini aynileştirmektedir.

---

¹ Arjantin’de kayıplara verilen ad.

Örnekleri arttırmak mümkündür. Behçet Aysan, şiirlerinde baskıya boyun eğmeyen, direniş gösteren, protestolar yapan, tehlikeli şarkılar söyleyen, toplumdaki sınıf farkını sorgulayan bireyler türetir ve bu yolla okuyucu kitlesini direnişe/eyleme sevk etmeye çalışır. Bununla birlikte o, çok radikal bir tutum içerisinde değildir, rejim/devlet değiştirme vb. fikirler ortaya atmaz. Haksızlıklara/adaletsizliklere karşı başkaldıran veya egemen güçlerin iktidarı ve baskısı karşısında dik duran/lakayt kalan tipler üretir. Böylece egemen güçlerin otoritesini sarsar ve onların gücünün de bir sınırı olduğunu ortaya koyar.

Sonuç

Bu çalışmada, toplumcu gerçekçi çizgide şiirler kaleme alan ve 1980 kuşağı sanatçılarından olan Behçet Aysan'ın şiirleri irdelenmiş ve çalışma sonucunda şairin şiirlerindeki toplumcu gerçekçi unsurlar; “gelecekte ümitvar olma, alt yapının problemlerine odaklanma, savaş karşıtlığı, hapsedilme, başkaldırı ve isyan” şeklinde tespit edilmiştir. Geleceğe dair umut içerisinde olma, sanata ideolojik olarak yaklaşan bütün akımların ortak noktasıdır. Sanata ideolojik işlev yükleyen sanatçılar, içinde bulunulan zamanda elde edemedikleri her şeyin gelecekte elde edilebileceğini düşünür, idealize edilen ütopyik dünyaya mutlaka bir gün varılacağını savunur ve bu yolla okuyucu kitlesini güdüler. Behçet Aysan'da da bu düşünce hâkimdir. Şair, şiirlerinde alt yapı ile üst yapı arasındaki farkın ortadan kalktığı, adaletin hüküm sürdüğü, çocukların mutlu olduğu, savaşın olmadığı/barışın hüküm sürdüğü bir dünyayı düşler. Bu yolla hem toplumdaki yanlış uygulamalara (adaletsizliklere, savaşa, kul hakkına, ekonomik eşitsizliklere) dikkat çeker hem de idealize edilen ütopyik dünyada bu tür olumsuzlukların olmayacağını müjdelir. Böylece okuyucu kitlesi, şairin ideolojik düşüncesine yaklaşmış olur.

Alt yapının problemlerine odaklanma, yine toplumcu gerçekçi şairlerin karakteristik özelliklerindedir. Behçet Aysan, şiirlerinde yoksul halkı, işçi sınıfını, köylüleri vb. işler ve şiirlerinde kendisiyle halk arasında büyük bağlar kurar, halkına “sevgilim” diye hitap eder ve halkla bütünleşmekten büyük mutluluk duyar. Şair, şiirlerinde çoğunlukla alt tabakadaki insanların bireysel problemlerini işler ve bu bireysellikler üzerinden evrensel mesajlar üretir. Bir kömür işçisinin, çiçekçi kızın, Yörük kadının, üniversite öğrencisinin bireysel problemlerini işler; fakat bu bireysel problemler, alt tabakaya mensup insanların genel problemleridir: Fakirlik, haksızlığa uğrama, gelir adaletsizliği gibi. Aysan, şiirlerinde zaman zaman alt yapı ile üst yapıyı, siyahla beyazı, zenginle fakiri yan yana gösterir. Böylece toplumdaki karşıtlıkları ve hak-

sızlıkları belirginleştirerek okuyucu kitlesini sosyalist ideolojiye ve devrime yönlendirir.

Behçet Aysan şiirinde savaş karşıtlığı ve barışa duyulan özlem de yoğun bir şekilde işlenen toplumcu gerçekçi unsurlardandır. Şair, şiirlerinde bir yandan savaşın doğurduğu olumsuz sonuçlara dikkat çekerken öbür yandan savaşın olmadığı ve barışın hüküm sürdüğü idealize edilmiş bir dünyanın hayallerini kurar. Ona göre savaş, egemen güçlerin bir eylemidir, kapitalist ve faşist sistemin doğal bir sonucudur. Savaştan etkilenenlerse alt yapıya mensup gariban halktır. Bu bağlamda savaş, emperyalist güçlerin kendilerine güç devşirmek için başvurdukları bir yöntemdir ve şair, duyduğu sorumluluğun bir gereği olarak şiirlerinde savaş karşıtı bir tutum takınır. Aysan'ın idealize ettiği dünyada savaşa yer yoktur, barış hüküm sürmektedir, çocuklar korkmadan oyunlar oynamaktadır.

Toplumcu gerçekçi anlayışta hapishane, egemen güçlere hizmet eden bir objedir, yönetim karşıtlarının cezalandırıldığı yerdir. Bu cezalandırma, insanları sınırlayan ve karamsarlığa iten bir olay olarak görülebileceği gibi; karşıt düşünceye sahip olanları ön plana çıkaran, liderleştiren, kahramanlaştıran bir işlev de görür. Çünkü ideolojik düşüncelerden dolayı hapse girme ve bu yolla cezalandırılma, kişiyi hem mağdur kılar hem de sivirtir. Behçet Aysan'ın şiirlerinde hapishanenin her iki işlevine de rastlanır. Aysan, hapishaneyi işlediği kimi şiirlerinde hüznü, kederli ve yalnızdır. Kimi şiirlerinde ise dört duvara meydan okuyan, hapishanenin insanın kalbini ve ruhunu sınırlayamayacağını dile getiren, kendisini bekleyenlere ve ideolojik paydaşlarına güç veren bir tutum takınır.

Behçet Aysan şiirinde dikkat çeken bir diğer toplumcu gerçekçi unsur, başkaldırı ve isyan duygusudur. Aysan, şiirlerinde egemen güçlere meydan okuyan, baskıya boyun eğmeyen, yasak eylemlerde bulunan kişileri işler ve yüceltir. Bu yolla egemen güçlerin o kadar da güçlü olmadığı, istendiği takdirde “karşıt” bir duruş sergilenebileceği ortaya konur. Şair bu tür şiirlerinde karşıtlıklardan, toplum içindeki yolsuzluklardan, adaletsizliklerden vb. şikâyetçi olur ve bu yozlaşmaları kabullenmeyen/karşıt duruş sergileyen kişileri işler. Böylece okuyuculara başkaldırı, yeni bir düzen inşa etme, haksızlıklara engel olma vb. duygular aşılır.

Netice itibarıyla 1980 kuşağı toplumcu gerçekçi şairleri arasında yer alan Behçet Aysan, şiirlerinde toplumcu gerçekçi unsurları yoğun bir şekilde kullanır, şiirlerine ideolojisini yansıtır ve ideolojik şiirler yazar. İçeriği önceler; fakat biçim ve estetik kaygıdan da vazgeçmez. Toplumcu gerçekçi öğeleri

işlerken sloganlaşan, bağırarak, haykıran bir şiire yönelmez. Bunun yerine hayatın gerçeklerine karşı realist bir tutum takınan, olayları dramatize etmek yerine sadece resmeden/fotoğraflayan bir anlayışı benimser. Okuyucuya direkt olarak mesajlar vermek yerine toplum içindeki karşıtlıkları, haksızlıkları, yolsuzlukları belirginleştirir; böylece okuyucuyu kendi ideolojik çizgisine taşır ve toplumcu gerçekçi düşünceye sevk eder.

Kaynakça

- Ahmed Arif (2011). *Hasretinden Prangalar Eskittim*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Akın, Korkut (2006). “Sözlerde”. *Deniz Feneri Behçet Aysan Kitabı*. Haz. Eren Aysan, Salih Bolat. Ankara: Um:ag Yayınları, 201-202.
- Aysan, Behçet (1983). “Nötron Edebiyatı”. *Yaşam İçin Şiir*, 7: 1-2.
- Aysan, Behçet (2013). *Düello*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları.
- Cengiz, Metin (2006). “Behçet Aysan Üzerine Düşünceler”. *Deniz Feneri Behçet Aysan Kitabı*. Haz. Eren Aysan, Salih Bolat. Ankara: Um:ag Yayınları, 162-164.
- Doğan, Mehmet H. (2006a). “Sözlerde”. *Deniz Feneri Behçet Aysan Kitabı*. Haz. Eren Aysan, Salih Bolat. Ankara: Um:ag Yayınları, 199-200.
- Doğan, Mehmet H. (2006b). “Usul Sesli Çığlık”. *Deniz Feneri Behçet Aysan Kitabı*. Haz. Eren Aysan, Salih Bolat. Ankara: Um:ag Yayınları, 136-140.
- Duménil, Gérard vd. (2011). *Marksizm’in 100 Kavramı*. Çev. Orhan Gözde. İstanbul: Yordam Kitap.
- Erbaş, Şükrü (2006). “Bütün Hayatları Bilme İsteği”. *Deniz Feneri Behçet Aysan Kitabı*. Haz. Eren Aysan, Salih Bolat. Ankara: Um:ag Yayınları, 157-159.
- Gülendam, Ramazan (2010). “Siyaseti Şiirde Yaşamak: Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Sosyalist Şiir”. *Turkish Studies*, 5(2): 213-280.
- Gürbüz, Adem (2020). “Ahmet Arif’in “Anadolu” Şiirinin Marksist Estetiğe Göre Çözümlemesi”. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(19): 383-401.
- Güzel, Cemal (2008). “Türkiye’de Maddecilik ve Maddecilik Karşıtı Görüşler”. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, C.8. İstanbul: İletişim Yayınları, 49-67.
- Haşal, Hilmi (2006). “Sözlerde”. *Deniz Feneri Behçet Aysan Kitabı*. Haz. Eren Aysan, Salih Bolat. Ankara: Um:ag Yayınları, 200.

- İlgaz, Rifat (2004). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Çınar Yayınları.
- Kacıroğlu, Murat (2016). “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında (1923–1940) Toplumcu–Gerçekçi Edebiyat Tartışmaları”. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2): 27–71.
- Kahraman, Hasan Bülent (2000). *Türk Şiiri: Modernizm, Şiir*. İstanbul: Büke Yayınları.
- Kansu, Işık (2006). “İstiyorum ki, Bağırmadan Söylensin Şiir”. *Deniz Feneri Behçet Aysan Kitabı*. Haz. Eren Aysan, Salih Bolat. Ankara: Um:ag Yayınları, 183–184.
- Korkmaz, Ramazan ve Özcan, Tarık (2009). “Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri”. *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ed. Ramazan Korkmaz. Ankara: Grafiker Yayınları, 237–340.
- Kul, Erdoğan (2015). “Modern Türk Şiirinde Savaş Karşıtlığı”. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 48: 327–348.
- Lav, Ercüment Behzat (2005). *Bütün Eserleri*. Haz. Doğan Hızlan. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Lukacs, Georg (2004). *Marksist İmgelem*. Haz. Ali Şimşek vd. İstanbul: Yenihayat Yayıncılık.
- Marx, Karl vd. (1990). *Sanat ve Edebiyat*. Çev. Aziz Çalışlar. Ankara: Ekim Yayınları.
- Moran, Berna (2007). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Narlı, Mehmet (2010). “Hapishane Şiirleri”. *Hapishane Kitabı*. Ed. Emine Gürsoy Naskali ve Hilal Oytun Altun. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 453–473.
- Nazım Hikmet (2008). *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Oktay, Ahmet (1986). *Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları*. İstanbul: Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları.
- Özkan, Seçkin (2020). “İktidar ve Sanat Bağlamında ‘Porda’ Şiiri Örneği”. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 47: 131–147.
- Özsoy, Gökhan Ömür (2013). *Behçet Aysan (Hayatı–Eserleri–Sanatı)*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sabahattin Ali (2001). *Bütün Şiirleri*. Haz. Attila Özkırımlı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tevetoğlu, Fethi (1967). *Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1910–1960)*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.

- Timur, Taner (2011). *Marksizm, İnsan ve Toplum*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Timuroğlu, Vecihi (2006). “İnsani Olan Her Şeyin Şairi”. *Deniz Feneri Behçet Aysan Kitabı*. Haz. Eren Aysan, Salih Bolat. Ankara: Um:ag Yayınları, 144-148.
- Toprak, Zafer (1984). “Fikir Dergiciliğinin Yüz Yılı”. *Türkiye’de Dergiler Ansiklopediler (1849-1983)*. İstanbul: Gelişim Yayınları, 13-54.
- Tural, Secaattin (2019). “Toplumcu Edebiyat Bağlamında Eleştirel Gerçekçiliğin Türk Edebiyatına Uygulan (ama) ması”. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 15: 160-166.
- Yalçın, Murat (2010). *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi. C.1*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*